

Veenmollen, waterkevers en waterwantsen in de braakballen van reigers

Wim Kuiper en Jan Jacobs

Op 25 september 2004 brachten we een bezoek aan het terrein van de voormalige psychiatrische inrichting Sancta Maria in Noordwijk. Dit terrein ligt ca. 1 km ten noorden van Noordwijkerhout in de Noordzijder polder en is omgeven door weilanden en bollenvelden. Een klein deel van het met veel bomen en struiken begroeide terrein is ingericht als begraafplaats voor de kloosterzusters en patiënten, die hier vroeger verbleven. Het is een rustige plek met veel struiken en een aantal ca. 80 jaar oude grote dennenbomen. Op zoek naar uilenballen kwamen we grote grijze braakballen tegen die onder de bomen tussen de grafzerken lagen. In de bomen bleken Blauwe Reigers te zitten, die dit kerkhof als overnachtingsplaats gebruikten. Reigernesten hebben we niet waargenomen.

Fig. 1. Overzicht deel braakbal.

Omdat we nieuwsgierig waren naar wat de dieren gegeten hadden, hebben we een aantal braakballen meegenomen voor een analyse. De resultaten van ons onderzoek waren zodanig, dat we graag nog meer materiaal wilden verzamelen. Misschien was het mogelijk meer over het voedsel van Blauwe Reigers gedurende een heel jaar te weten te komen, waarmee dan tevens iets gezegd kon worden over de aanwezigheid van diverse (water-)dieren in de omgeving. Een aantal bezoeken in de jaren daarna leverde helaas geen geschikt materiaal meer op. Reigers werden door ons ook niet meer hier gezien, maar uitwerpselen wijzen erop, dat ze hier soms nog wel een enkele maal komen.

Het onderzochte materiaal van 2004 bestond uit ca. een halve liter. Dit was het samengevoegde materiaal van ca. 15 braakballen. De braakballen leken qua samenstelling sterk op elkaar. Na zeven met kraanwater om het fijnste 'stof' te verwijderen, bleef er een residu over met honderden insectenresten (fig. 1). Hierin troffen we een zaad van

pijlkruid, wat veertjes (dons) en de resten van de volgende dieren aan:

Veenmol (*Gryllotalpa gryllotalpa*)

vele tientallen fragmenten (o.a. de karakteristieke graafpoten en koppen). Fig. 2.

Grote spinnende watertor (*Hydrophilus piceus*)

enkele tientallen fragmenten (o.a. de rugschilden en koppen). Fig. 3-links.

(Gewone ?) geelgerande waterkever (*Dytiscus cf marginalis*) [de Gevlekte geelgerande (*Dytiscus circumflexus*) komt ook in aanmerking]

enkele tientallen fragmenten (o.a. de rugschilden en koppen). Fig. 3-rechts, Fig. 4

Tuimelaar (*Cybister lateralimarginalis*) 1 rugschild

Waterpieptor (*Hygrobia hermanni*)

1 rugschild. Fig. 5.

een soort waterroofkever (*Agabus* sp.)

1 rugschild. Fig. 5.

een soort kniptor (Elateridae)

1 fragment. Fig. 5.

een soort haantje/bladkever ? (cf Chrysomelidae)

2 fragmenten. Fig. 5.

een soort snuitkever (Curculionidae)

1 fragment. Fig. 5.

een soort loopkever ? (cf Carabidae)

1 rugschild. Fig. 5.

bootsmannetje (*Notonecta* sp.)

diverse fragmenten, o.a. enige koppen.

Platte waterwants (*Ilyocoris cimicoides*)

fragmenten, o.a. enige koppen.

Staafwants (*Ranatra linearis*) 1 kop. Fig. 5.

Fig. 2. Veenmol, graafpoot.

Het blijkt dus dat deze reigers op Veenmollen en op waterinsecten hebben gejaagd. Over de verspreiding van deze prooidieren in Nederland kan het volgende vermeld worden.

De Veenmol is een krekelse soort met een aparte levenswijze. De dieren leven ondergronds in gangen. Er wordt o.a. gejaagd op allerlei ongewervelde dieren, maar ze kunnen

veel schade veroorzaken door het afknagen van plantenwortels. De dieren kunnen ook zwemmen, duiken en vliegen.

Het dier wordt tot ca. 5 cm lang en staat voor Nederland in de categorie kwetsbaar op de rode lijst van sprinkhanen en krekels. De soort komt vooral in West Nederland voor; daarnaast zijn er waarnemingen van diverse plaatsen verspreid over heel het land. Er is een voorkeur voor

vochtige humusrijke bodems, dus veengebieden, geestgronden, tuinbouwgebieden en moestuinen zijn ideaal. Vroeger kwamen Veenmollen soms in grote dichtheden voor, tegenwoordig niet meer. In het poldergebied tussen Leiden en IJmuiden-Haarlem komt de soort nog vrij veel voor, o.a. in volkstuinten (Kerkhof, 2007). De laatste jaren worden de dieren ook regelmatig in de duinen (oevers, duinvalleien) waargenomen.

De andere waarnemingen betreffen 8 soorten kevers en 3 soorten waterwantsen.

De Spinnende watertor is onze grootste waterkever (tussen de 3 en 5 cm lang). Vooral in diverse polder- en duingebieden in westelijk Nederland wordt dit dier regelmatig aangetroffen, daarbuiten minder algemeen. Leeft voornamelijk in stilstaand water met veel vegetatie.

De Gewone geelgerande en de Gevlekte geelgerande waterkever zijn algemeen in onze omgeving, vooral in de wat kleinere wateren. De Tuimelaar lijkt op een geelgerande. De Tuimelaar is een wat zeldzamere waterkever van grotere wateren. Deze keversoorten kunnen

3 – 5 cm lang worden. De grootte van de Waterpieptor is ongeveer 1 cm. Deze kever leeft in stilstaand zoet water. De resten van de andere kevers waren lastig op naam te brengen.

Bootsmannetjes, ook wel ruggezwemmers genoemd, zijn waterwantsen. Er zijn diverse soorten. Ze zijn ongeveer 1 cm lang. Algemeen in allerlei stilstaande wateren. In onze omgeving zowel in poldersloten als duinplasjes.

Fig. 4. geelgerande waterkever, halsschild.

De Platte waterwants leeft ook in allerlei stilstaande wateren, die meestal goed begroeid en voedselrijk zijn. Ongeveer 1 cm lang. Algemeen, maar meestal in kleine aantallen, in heel Nederland.

De Staafwants lijkt op een wandelende tak. De dieren worden ca. 3,5 cm lang (met adembuis 6 cm) en verplaatsen zich langzaam tussen de vegetatie van allerlei zoete stilstaande wateren. Met een schepnet worden ze maar af en toe gevangen. Verspreid over heel Nederland.

Door de soortensamenstelling van de prooi-resten kunnen we aannemen dat de reigers hun voedsel in de naburige poldersloten hebben gevangen. Alle watersoorten kunnen hier in goed begroeide sloten leven. Kennelijk hebben reigers er geen moeite mee flinke aantallen grote kevers te verzamelen. Als wij met een schepnet in dezelfde sloten vissen, dan is het heel wat lastiger om dergelijke grote kevers te vangen. Maar ook kleine waterkevers en waterwantsen worden gepakt. Vooral waterwantsen zijn t.o.v. een reiger opvallend kleine prooien. Twee van de gevonden soorten zijn smal en kunnen circa 1 centimeter worden.

Het opvallendst is wel de aanwezigheid van de Veenmol. De laatste tijd wordt deze soort weer wat vaker waargenomen, zowel in het poldergebied (bollenland) als in de duinen. Maar dat een reiger kennelijk gemakkelijk deze prooi weet te vinden is wel opmerkelijk. Het geeft aan dat de Veenmol in de omgeving van de Sancta Maria niet zeldzaam zal zijn.

Bij het op naam brengen van een aantal insecten hebben wij hulp gekregen van B. Koese, E. van Nieukerken en O. Vorst. Hiervoor onze dank.

Fig. 3 - links. Grote spinnende watertor, dekschild.
- rechts. geelgerande waterkever, dekschild.

Literatuur

Drost, M.B.P., H.P.J.J. Cuppen, E.J. van Nieukerken, M. Schreijer (red.), 1992. De waterkevers van Nederland. St. Uitg. KNNV, Nationaal Natuurhistorisch Museum. 280 blz.
Kerkhof, W., 2007. Waarnemingen van de veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa* in de duinen van Noord-Holland (Orthoptera). Nederlandse Faunistische Mededelingen 26: 27-30.
Kleukers, R.M.J.C., E.J. van Nieukerken, B. Odé, L.P.M. Willemse & W.K.R.E. van Wingerden, 1997. De

sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). Nederlandse Fauna 1. Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland. Leiden.
Tempelman, D. & T. van Haaren, 2009. Water- en oppervlaktewantsen van Nederland. Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht. 116 blz.

Fig. 5. Enkele kleine insectenresten:
Bovenste rij, van links naar rechts:
Waterpieptor, *Agabus* sp., cf *Elateridae*, cf *Carabidae*.
Onderste rij, van links naar rechts:
Elateridae, *Curculionidae*, cf *Chrysomelidae*,
Stafwants (kop).

Cultuurcafé staat op 24 maart in het teken van Natuurvrienden

Op zaterdag 24 maart staat het Cultuurcafé in Noordwijk in het teken van Natuurvrienden. Aanleiding is de boekenweek, die het thema 'vrienden' meekreeg. Het programma bestaat uit een natuurexcursie en diverse presentaties van natuurvrienden.

De natuurexcursie - onder leiding van Hein Verkade - start om 08.00 uur vanaf het Cultuurcafé, bij Boekhandel van der Meer. Na de excursie vinden er van 10.00 – 12.00 uur diverse presentaties plaats. **Wil Heemskerk** presenteert zijn nieuwe cd *Geluiden in het duin deel 3* en **Gert Baeyens** presenteert haar nieuwe boek *Het ABC van de veldnamen in de AW-duinen*. Ook ons eigen vogelboek *Tussen tulpen en de zee* komt aan bod. En wellicht hebben we tegen die tijd wel (bijna) het 1000ste exemplaar verkocht van 'Tussen Tulpen en de Zee' en kunnen we een feestje geven...

Toegang vrij, reserveren gewenst via www.hetcultuurcafe.nl.

